

HEGEDŰS IMRE JÁNOS

Irgalmatlanul

Farkas Árpád: Nem ilyen lovat akartam

HEGEDŰS IMRE JÁNOS (1941) Budapest

„Most Farkas Árpádként beszéltem, / Irgalom számomra ne legyen!”
Vári Fábián László: *E földről*

A magyar nyelvhasználat két szögletéből, Kárpátaljáról és Háromszékről szállt fel két vers. Súlyos tartalmú, irodalomtörténeti jelentőségű levélváltás ez, akárcsak a Petőfié és az Arany Jánosé egykoron.

Farkas Árpád és Vári Fábián László költői levélváltása.

Kulcsszót is kaptunk Vári Fábián Lászlótól a most megjelent monumentális gyűjtemény megközelítéséhez. Ez a kulcsszó az *irgalom*. Az irgalom tagadása. Vagyis irgalmatlanul.

Végig kell olvasni a 652 oldalas, *Esszék, glosszák, tárcák, interjúk, riportok* alcímet viselő könyvet, hogy a humánúmról, jóságról, emberségről híres erdélyi költő elkerülhetetlen imperatívuszához eljussunk. Hogy megtudjuk, kik érdemelnek és kik nem érdemelnek szerinte irgalmat.

Megszoktuk, hogy ha olvassuk vagy elhangzik valahol a Farkas Árpád név, akkor csakis a líra jut eszünkbe. A tulajdonnév jelentéstartalma kibővült, nem (csak) személyt jelöl, hanem költészetet. Törvény ez a jelentésmódosulás, bekövetkezett az igazán nagyoknál. S most Farkas Árpád mégis prózakötetet tett le az asztalunkra.

Máris vissza kell vonni a szót, s ha nem vonjuk vissza, módosítani, árnyalni kell azt. Farkas Árpád nem tud prózát írni. Illetve tud, de az is versbeszéd, azt olvasva ugyanolyan *élményünk* keletkezik (szabad-e leírni még e szót: *élmény*), mintha a *Szeptember végén-t* vagy az *Esti sugárkoszorút* olvasnánk.

Le kell állítani itt a méltatás, a kritikai értékelés kezdő, szárnyaló fázisát, mélyre kell bukni, ki kell mutatni ezekből a nemes, sűrű szövegekből a stílusértékeket, azt a stílustöbbletet, amely biztosítja a szavak metafizikáját, a gondolatok dinamikáját, a rejtett sokértelműséget, a különböző szövegrészek interferenciáját, a képek kristálytisza ragyogását, a nyelvi jel empiriáját, egyszóval azt a többletet, ami a hétköznapiaság fölé, magas régiókba emeli a prózát.

A Székelyföld abrosza színes, akár egy keleti szőnyeg. Vidékenként különböznek a szokások, más a népviselet, megírták az etnográfusok, hogy néhol egy kilométer távolságra fekvő két faluban más a dalkincs, más a zsinórozás a férfiak harisnyáján, ujjasán, más a lányok szoknyáján a fodor, más a hajfonat s abban a pántlika. De ami a külső díszeknél sokkal fontosabb: más az emberek karaktere, a tartása, mások a vonások, fél Ázsia jegyeit hordozzák a Székelyföldön a pofacsontok, a homlok formája, az orr állása, a koponya alakja.

E föld legjobb ismerőjének, Orbán Baláznak a hangja akkor szárnyal magasra híres munkájában (*A Székelyföld leírása*), amikor az Anyaszék legszebb foltját, a Nyikó mentének és a Nagy-Küküllő felső forrásvidékének népét méltatja. Nem tud betelni a látvánnyal, nem csitul a lelkesedése, mert lágy itt a dallamvonal, finom a mondatlejtés, szelíd a karakter és a temperamentum, feltűnően szépek, nemesek az arcvonások. S több írástudó (pl. Cs. Szabó László) megírta, úgy lehet beszélgetni itt, a Nyikó mentén egy disznópásztorral vagy favágóval, mint egy akadémikussal. De szóljon erről a mikrovilágról Orbán Balázs: „Népe szép, erőteljes és szorgalmas..., s mivel nem voltak a határvidéki katonai szervezet erkölcstelenítő befolyásának kitéve, legromlatlanabbak.”

Ennek a földnek a szülötte Farkas Árpád.

És Tamási Áron. Kicsit lennebb Kányádi Sándor.

Nincs olyan írás, passzus, gondolatfutam a jelen kötetben, amelyben ne ragyogna ez a morális tisztaság, romlatlanság, példamutató erkölcsi tartás.

Nem irodalomkritikai fogalmak ezek, de az írás (az Írás) benn, belül, a pszichében születik, s a pszichét nagymértékben a származás határozza meg.

A kötetnyitó interjú (*Határátkelések*) spektruma széles, témarendszere szövödményes, egymásra halmozódnak korok, élményrétegek, célok, akarások.

Élete java részét diktatúrában élte le Farkas Árpád, a házkutatás, a telefonlehallgatás, a megfigyeltetés, a cenzúra, a közlés-szilencium úgy hozzátartozott, mint a levegő, talpa alatt az aszfalt, kezében a golyóstoll. Átlépni a román határt – gyomortépő ideggörccsel járt mindig. Megtörtént vele, hogy az anyaországból saját verskötetét vitte haza több példányban (a Püski adta ki), s a vámosok azért vergálták, állították ki a sorból az autóbust, mert a példányokban túl rövidek voltak a sorok. Tehát vers. S történt mindez nem a sötét diktatúra, hanem a dicsőséges román forradalom, a rendszerváltozás után.

S elhangzik ebben az interjúban a gyűjteményes kötet első, súlyos mondata: „S talán akkor, ott, a Senkiföldjén ezzel számomra vége is lett annak a világnak, amiért érdemes volt verset írni.” Milyen jó, hogy a határozatlanságot kifejező *talán* viszonzással kezdődik ez a mondat. Még ha bekövetkezett is egész Európában a vers inflációja, Farkas Árpád életműve az elmúlt években horizontra érkezett. A „poétai mező” (Cs. V. M.) legszebb táját vette birtokába: a múzsák földjét. (Vagy e mező a Költőt?)

Szerencsére változik a tónus, változik a légkör a könyvben. A *Nem ilyen lovat akartam* című gyűjtemény első, terjedelmes fejezete, a bő interjú után az *Asszonyidő* következik. Háromszázegy oldal. Kisebb alfejezetekből áll, azokban népsors, patriotizmus, művésztársak arcélei, alkotáslélektan, kultúra és természetesen politikum, társadalomrajz minden mennyiségben. Tárgyalni valahányat nem lehet, de kettőt ki kell emelni. A címadó *Asszonyidőt* és a *Cserfa-sorsot*.

Ha van olyan olvasó, akinek csak szórványos ismeretei vannak Farkas Árpádról, talán még az is tud az *Asszonyidőről*. Beépült, belegyökerezett a köztudatba. Közismert, hogy a felgyorsult idő bővületében, a technikai determinizmus kábulatában, a mesterséges intelligencia boszorkánykonyhájában él, illetve tévelyeg az emberiség. Ez a tévelygés mindenekelőtt a nők sorsát érintette, változtatta meg. Jóval nagyobb mértékben, mint a férfiakét. Farkas Árpád kivételes érzékenységgel, humánussal, empátiával emeli piedesztálra a Nőt. Az itt következő szemelvény azt a megállapítást is illusztrálja, bizonyítja, hogy *nem tud prózát írni*. Hogy a Farkas Árpád-féle próza nemes költészet:

„...felleggé vetül a boltokban koslató asszonyok árnya, asszonyember, kire ez az új matriarchátus rászakadt, aki tépázott s elillant, nagy férfiúidők tollúiból bélel otthonyi fészket, szül gyermeket, s csőréből eteti, őriz óvásra zsugorodott életet, melegít hitet és tegnapi levest, egy defenzívába szorult lét muszáj-napszamos cselédjeként, de miként a spártai asszonyok vagy négy fal közé szorult, de várat s törököt is látott egri fehérnépek, asszonyemberek, kiknek tévé előtti félálmodásukból fölriadóban arra is érkezésük vagy, hogy némi lelki lábvizet melegítsenek az ülésezgetésekben meghidegültnek, vigasztalóan és gyöngéden hajába túrván: ne búsulj, semmi ágán ülő szívem...”

A fenti sorokat olvasván filantróp szándék futkározik az Olvasóban: asszonyok, lányok nem létező, képzeletbeli világszékházának homlokzatára illeszteni ezt a szöveget.

A másik kiemelendő írás az első nagy fejezetből a *Cserfa-sors*. Biológusok tudják, közember is megfigyelheti, hogy a cserefák ősszel nem hullatják le minden levelüket, megbarnultan, zsugorodva, de ott maradnak az ágakon, viselik, szenvedik a hóharmatot, a zimankót, a fagyot, s csak tavasszal, amikor moccannak az új rügyek, akkor pilinkélnek le. Ilyen egyszerű, ilyen prózai természetképből bontja ki Farkas Árpád élete, életműve nagy, nagyon nagy témáját. Nemcsak témáját, hanem örömét, bűját, baját, gondját. A hűséget. A megmaradást. A helyben maradási. (Most, frissében, nemrég kapta meg a Hit és Hűség – Sinkovits Imre emlékezete-díjat.)

S éppen ez a küldetés, éppen ez a vátesz-sors tabutéma, ha valaki Farkas Árpáddal beszélget. Nem szereti, ha szent eszméket bagatellizálnak. Természetesnek tartja a törvényt, az „Itt állok, másként nem tehetek!” törvényét. A lutheri alapállást. A Thermopüliai-szoros üzenetét. Éppen ezért kicsorduló szívvel, a felfedezés örömeivel csap rá az Olvasó az írás három, rövid bekezdésére, amelyekben kinyílik a gyöngykagyló:

„Csarfasors a romániai magyar költő dolga, így érzem.

Az erdélyi magyar költő küldetése ennél is több.

Van szemem, hunyorításom, arcrándulásom ahhoz, hogy költésben eltöltött ötven esztendőnket egy pupillatágulással belássam.”

Egyenes a beszéd. Tiszta a szó. Kommentár nem szükséges.

S ami meglepetés, ami váratlan, az Farkas Árpád jelentkezése a tudományok világában. Persze, hogy mindig érdekelte, s most is érdekli (vitatják is ezren!) a székelység eredete. A magyarság történelem előtti sorsa, állapota, kapcsolatrendszere. Sok, nagyon sok interjú készült vele, de ő is mikrofont vett a kezébe, s nem is akárcsak, László Gyula úrhoz kopogtatott be. A beszélgetésük címe: *Két magyar történelem – Beszélgetés László Gyula régészprofesszorral*. Ritkán hoz össze a Sors két ilyen disztinívált személyiséget, szellemet! Az első kérdése természetesen *ab origine*: Hogy és mikor került oda a székelység, ahol ma is lakik? Ebből kerekedik ki egy izgalmas, a tudomány érctalapzatán nyugvó beszélgetés, ami mégis lebeg, lévén a professzor jelszava: *A termékeny, a nyugtalanító bizonytalanság*.

Mert nem szabad semmit bebetonozni. Mert akárcsak az anyagé, a népek alaptulajdonsága is a mozgás. Nincs tenyéryni, ujjbegyeni tér Ázsiában és Európában, ahová ne telepedtek volna le népek, vagy ne száguldoztak volna át azon. Nem egy nép, hanem a népek sokasága. Erről, sok más egyéb között, beszélt, töprengett, olaszrizling bor mellett, a 20. század egyik nagy tudósa és a 20–21. század kiváló erdélyi költője.

S ha már tudományról ejtettünk szót, ne hagyjuk ki az irodalomtörténet-írást, mégiscsak az áll legközelebb Farkas Árpád „mesterségéhez”. Ennek a sokfelé ágazó tudományágnak egyik kedves, a nagyközönség által leginkább kedvelt műfaja a portré. Az arcél. Keveset mondunk, ha azt állítjuk: Farkas Árpád művésze e műfajnak. Több annál. Kortársairól, az előtte járó nemzedékek tagjairól olyan „ceruzarajzokat” készített, amelyekből többet tudunk meg, mint az akadémikusok tonnás könyveiből. Helyszúke miatt csak néhány név: Ady Endre, Tamási Áron, Nagy László, Jékely Zoltán, Illyés Gyula, Bodor Pál, Sütő András, Szilágyi István...

A felsorolások sorsa a megszakítás. De egy megjegyzés ide kívánczik. Nem könyvatosak ezek az arcképek. Nem mumifikálódott arcvonásokat, hanem hús-vér alakokat látunk.

Még egy historikussal folytatott párbeszédben sem lehet más célja egy erdélyi költőnek, mint a hitvallások interferenciájának összehangolása, a szavak, mondatok mögötti rejtélyek felszínre hozatala, a homályos vagy a napnál is világosabb igazságok fölmutatása és a dolgok, tények hol empirikus, hol metafizikai látása és láttatása.

A harmadik fejezet, a *Hermafrodita idő* már sokkal nehezebben feltörhető, nehezebben magyarázható írásokat tartalmaz. A kor is heveny gyulladásoktól terhelt, a szerző az 1991 és 2018 közötti írásait gyűjtötte össze itt.

A *hermafrodita* szó, fogalom önmagáért beszél. A zajos, nemzetmentőnek nevezett román forradalom után felemás társadalom jött létre. Úgy bukott meg a kommunizmus, hogy meg is maradt. Pontosabban a vadhajtásai nőttek magasra. Az invalid fajok burjánzottak el. A diktátort részben a saját emberei, a hírhedt Securitate buktatta meg, s ez a végtelenül immorális, elvtelen, parazita szervezet nem tűnt el egyik napról a másikra. A családtagokkal együtt többmillió tömeg olvadt be, szivódott fel, és más néven, álcázva munkál tovább.

Emiatt a politikum az uralkodó téma a *Hermafrodita idő* fejezetben, az írások arról szólnak, mit tehet Erdélyben egy magyar költő, mit tehet egy közember a bukás után. Nem a kommunizmus bukása után! A forradalomnak nevezett zavargások bukása után.

A dolgok természetéből következik, hogy hagymázás lázban (a tífusz szinonimája a hagymáz!) félrebeszél a beteg. Tévképzetei vannak.

A románság hatalmas tömegeinek életszínvonala zuhant mélyebbre, mint a conducator idején. Nem a kenyérgondok lettek nagyobbak, hanem az egzisztencia lett teljesen bizonytalan. Spanyolfal kellett. Bűnbak kellett. Ez csakis az erdélyi magyarság lehetett. Vad, sovinizta szervezetek jöttek létre. Drakula-filmekbe illő szörnyűségeket terjesztettek Erdély, a Székelyföld magyar lakóiról.

Igényes írástudó számára megalázó foglalkozni ezekkel az agrémekkel, a balkáni sunyisággal és vad sovinizmussal kitalált horror történetekkel, de egy passzust muszáj itt megemlíteni. Legyen mementó – mondjuk – a 25. század számára: „...a Székelyföld lakossága román parasztok levágott fejével edz »benevezni« a Független Erdélyt követelő labdarúgó-világbajnokságra” (*A magyar mumus*).

Nem az a szomorú, hogy az emberek agyában a valóságtól elszakadó történetek születnek, hisz a sci-fi, a science fiction nevezetű szórakoztatóipar ma is él, virágzik. Íróasztal mellett, hangulatos lámpafényben írta meg Bram Stoker (1847–1912) ír származású angol író *Dracula* (1897) könyvét, mozivásznon lett világhírű. Megnézzük a filmet, szorongunk, borzongunk, s a vetítés lejártával felszusszanva hazaballagunk. De az a rémtörténet-sorozat, amellyel az erdélyi magyarság ellen uszították a felvilágosodott elmével, kultúrával nem jellemezhető románság alsóbb rétegeit, az – nincs jobb szó – társadalmi erővé vált, ölt, gyilkolt, csákánnyal, villával, baltával rontott békés tömegekre.

Bekövetkezett, mert be kellett következnie Farkas Árpád irgalmatlan korszakának. Nem talált zárnyitó szót azok felmentésére, akik a jobb sorsra érdemes román népet visszalökik a vámpírok, a drakulák középkorába. Írástudó, költő is akad köztük bőven, volt alkalma csalódní ranggal, névvel rendelkező alkotókban.

Meghasonlott a magyarság is. Egyesek kivándoroltak, mások visszahúzódtak a magánélet zárt világába. Besúgó, kollaboráns is akadt. Erről szól a *Hermafrodita idő* fejezet legtöbb írása. S természetesen azokról az igékről, amelyekről ő, jó pár társával együtt, soha nem mondott le. Babits Mihály krédójának hevével írt, cselekedett, szervezett a karvaly időben Farkas Árpád: „...ha szétszakad ajkam, akkor is...” Azt teszi, azt cselekszi most is.

Kilenc interjú a negyedik fejezet: *Jelentés a völgyből*.

Nincs szellemi életünknek olyan szekvenciája, amelyet ne érintenének a beszélgetőtársak. Nem akárhik kopogtattak be sepsiszentgyörgyi lakásába. Többen a modern hírközlés eszközével, telefonon vagy online: Ablonczy László, Sylvester Lajos, Görömbei András, Ködöböcz Gábor... Összefoglalni, taglalni a beszélgetések gondolatdszungenét lehetetlen.

Egy megjegyzés mindenképp ide kívánczik: „...nincs szó, nincsen képzet” (A. J.), ami ne az európai vagy akár a világ humanizmusa, békéje, jogegyenlősége irányába mutatna. Nemes a szándék, tiszta a gondolat, békés (de konok!) az akarat.

Végezetül rövid szemelvény arról, mit vár Farkas Árpád a költészettől. Nevezük nevén: Mi az ars poeticája? „Az anyanyelv termőföldjén maholnap csak aratnak inkább, minthogy művelnék is azt ..., a magyar költő sorsa koloncosabb, másabb, mint a nagy népek néha önfeledten játszadozó költő fiaiei; a sorsot vállalni illik és érdemes, míg európainak lenni nemcsak majomparádét jelent, de fáradozást is azon, hogy gondolkodóbbá, kultúrahordozóbbá, tehát cselekvőbbé tegyük a népet is. E mesterség kenyeret is kevesebbet ad, mint amennyi ideget őröl – s a költő csak önmagát eszi –, és ebből él. Nem hiszek hát a költészet magányos és vagányos kis flörtjeiben, szerelmes nagy öleléseiben inkább, mely századaink folyamán annyi szép fiú- és leánygyermeket nemzett.”

Egymásra talált az interjúkészítő (Görömbei András) és az interjúalany (Farkas Árpád).

A címlapon három-négy éves, szép arcú fiúgyermek hintalovon. Ez a fennmaradt családi fénykép adta az ötletet nagyszerű írások összegyűjtéséhez és kiadásához. Érzelmes, szép appendixet is szerkesztett a végére: *Nem ilyen lovat akartam*. Asszociáljon az olvasó (hintaló helyett) a népmesék paraszat evő, szárnyas paripájával. (*Előretolt Helyőrség Íróakadémia, 2020*)

